

CONTINUAR

Andando por Bergantiños

10 DE CAIÓN A RAZO

Costa típica entre Caión e Pedra do Sal

**Domínguez Rial, Evaristo
Fernández Carrera, Xan Xosé
García Losada, Antón
Gladás; Álvarez, Luis;**

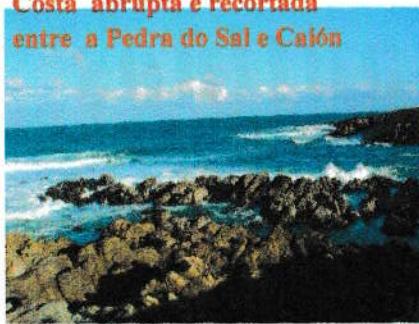

Colabora:

MEDIO FÍSICO

Costa abrupta e recortada entre a Pedra do Sal e Caión

As parroquias polas que discorre este roteiro constitúen o borde marítimo dos concellos de Carballo e A Laracha e entre todas constitúen unha costa na que é posible ver toda unha gran diversidade de formas costeiras desde o extenso areal do complexo Razo-Baldaio coas formas moi más agrestes que se ven a partir da Pedra do Sal. Centrándonos na parroquia de Caión conformada basicamente nunha pequena península, constitúe a única e estreita saída que o concello de A Laracha ten ao mar. Queda moi encaixada entre as terras do

concello de Carballo e as do de Arteixo, de tal xeito que en algúns tramos ese cooredor de separación non supera os 100 metros especialmente entre as aldeas de Borrazás (preto do Rapadoiro en Carballo) e Corteo de Abaixo e Folgueira na parroquia de Chamín (Arteixo). O seu relevo é moi accidentado toda vez que as montañas chegan ata mesmo o mar o que dá lugar á existencia de fortes pendentes e a que se presente unha costa moi recortada, con numerosas calas rochosas e a presenza de zonas arentas é más ben escasa a non ser as plaias que están na propia localidade polo Oeste.

Os puntos culminantes son os Montes de A Pedra Queimada (238 m.) ou o do Espírito Santo (212 m.) a moi pouco máis dun quilómetro do mar, o que vén dando pendentes que rondan un 20 %.

A costa é tremendaente recortada con multitud de entradas sobre as que hai pequenas radas rochosas. Desde a Pedra do Sal imos atopando con entrantes como as pequenas praias de Montefonte, Arnela, Leira, a enseada do Xunco a Furna dos Porriños a Furna Furada e as plaias urbanas de As Salseiras a do Caracoleiro e a da Arnela e entre elas intercalanse saíntes como o illote do Castelo, Punta da Fonte a Punta Mortaza, o Meixón de Leira, a Pedra Vella, e Punta Saldoira e, xa en terreos da parroquia de Caión, a Punta da Curviña, as urbanas Punta das Olas e Punta da Ínsua.

De todos estes accidentes o más senlleiro quizais sexa a furna de Furna Furada, pequenita furna circular separada uns metros do mar ao que está unido por un pequeño canal que deixou intacto parte dos sedimentos que cubrían o canal formando unha fermosa ponte natural.

Entrada da Furna Furada

Son terras moi batidas polo mar e polos ventos polo que a vexetación que é capaz de soportar ese tipo de clima redúcese a toxos e diversos tipos de plantas de porte herbáceo, ainda que a poucos centos de metros do mar xa hai plantas de porte arbóreo.

Entre a Pedra do Sal e a praia das Salseiras de Caión esténdese, ao longo de 4 Km, un tramo de costa alta e a, escala grande, rectilínea, sen grandes entrantes e só interrompida polo estreito valiño de Leira, o último do concello de Carballo.

Outro exemplo de costa abrupta

O acantilado, más abrupto nas proximidades da Pedra do Sal e que se vai suavizando cara o leste, está modelado sobre gneises, unha rocha metamórfica da Unidade de Malpica-Tui que recorda aos granitos de dúas micas, pero cun bandeado dos minerais ben visible. O feito de que sexa un material moi fracturado e exposto á acción das ondas do mar aberto, da un acantilado, a pequena escala, moi cuarteado e esnaquizado.

Bordeándo polo interior esténdese unha ladeira con acusadas pendentes, o que favorece a erosión e o arrastre polos aluvións dunha mestura de terra e pedras que, en varios puntos desta costa, se acumulan mesmo encima do acantilado. O grosor que alcanzan estes derrubios de ladeira é ben visible detrás do coído de Leira, onde se depositan encima da plataforma de abrasión mariña.

RECURSOS ECONÓMICOS

Un dos principais pilares da economía da parroquia de Caión é o turismo, sobre todo no verán debido ás súas espléndidas praias urbanas e a unha paisaxe espectacular. Tampouco hai que esquecerse dos produtos do mar e da cetárea que fornecen de excelentes ingredientes para os excelentes restaurantes que hai na vila, que nos ofrecen platos tan ricos como a "caldeirada de raia" a base de raia curada. A pesar de contar cun porto pesqueiro e de dispor de numerosos pequenos barcos, non teñen base no peirao de Caión grandes pesqueiros ou tan sequera medianos como sucede no veciño de Malpica.

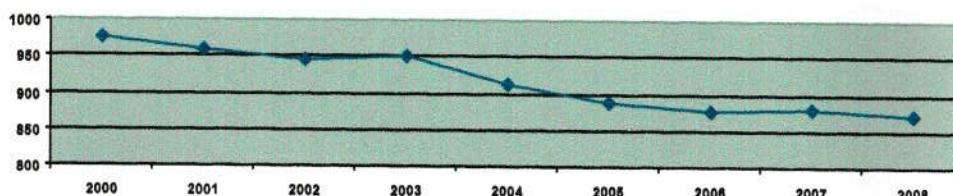
De Caión viñan destacando, tamén, áinda que cada vez menos as cebolas que se cultivaban non moi lonxe da zona costeira, de excelente calidade e sabor polo alto contido en area das terras e polo abono de algas que se lle proporcionaba. Tamén ten un excelente sabor a pataca que se cultiva nas escasas terras que rodean á vila e que tradicionalmente se abonaban coas algas que o mar botaba na praia.

Non é raro ver casas nos arredores da vila que veñen a ser segundas residencias de xente que reside en localidades próximas e importantes como pode ser Coruña, Arteixo ou mesmo Carballo.

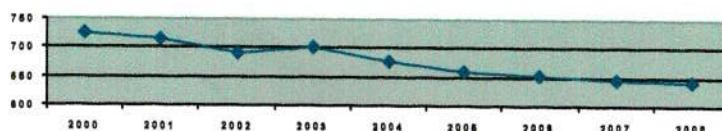
DEMOGRAFÍA

	CAMPO DA COSTA	CAIÓN	XER-MAÑA	GOXÁN	OUTEIRO	PEDREIRA	TOTAL
2000	H 4	347	49	14	7	58	479
	M 1	377	50	13	6	60	497
	T 5	724	99	27	13	108	976
2001	H 4	343	47	15	6	61	476
	M 1	371	47	13	6	46	484
	T 5	714	94	28	12	107	960
2002	H 4	334	50	15	5	64	472
	M 2	357	48	15	6	46	474
	T 6	691	98	30	11	110	946
2003	H 3	338	47	16	5	62	471
	M 2	363	46	17	6	46	480
	T 5	701	93	33	11	108	951
2004	H 3	323	44	18	5	50	443
	M 2	355	44	16	6	46	469
	T 5	678	88	34	11	96	912
2005	H 2	313	45	17	4	48	429
	M 2	348	42	17	6	45	460
	T 4	661	87	34	10	93	889
2006	H 2	306	43	17	4	47	419
	M 2	346	41	17	6	45	457
	T 4	652	84	34	10	92	876
2007	H 3	308	44	19	4	46	425
	M 2	338	45	20	6	44	455
	T 5	646	89	39	10	90	879
2008	H 3	304	40	17	5	46	415
	M 2	339	45	20	7	43	456
	T 5	643	85	37	12	89	871

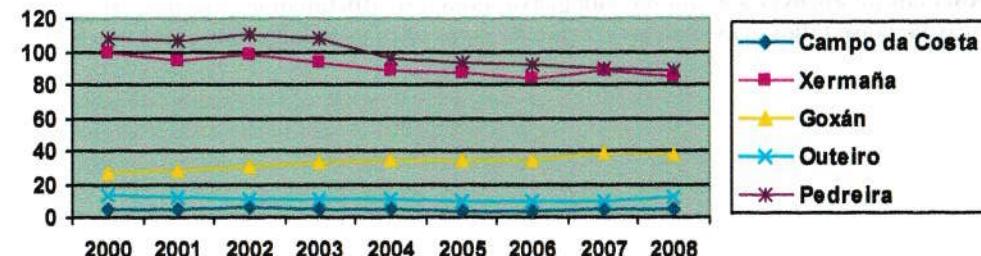
Evolución da poboación absoluta na parroquia e en cada unha das súas entidades

Evolución da poboación da parroquia de Caión

Evolución da poboación da localidade de Caión

Evolución da poboación das restantes localidades da parroquia

Dado a escasa superficie da parroquia ($4,75 \text{ km}^2$) e a contar coa localidade de Caión, a densidade é bastante alta $183,76 \text{ hab/km}^2$ en 2008. Con todo este dato enmascara unha dura realidade demográfica como é o forte descenso operado nos últimos 9 anos nos que a poboación total da parroquia baixou en 105 persoas, en termos absolutos pero en termos relativos o descenso foi do 10,76 % nese curto período. Este descenso tivo lugar todos os anos do período estudiado agás entre os anos 2002 e 2003 que aumentou en tan só 5 efectivos. O descenso máis pronunciado, en números absolutos dáse na capital parroquial pois das 105 persoas perdidas nestes 9 anos, 81 corresponden a ela (77,14% do total), lixeiramente superior á porcentaxe que a súa poboación representa do total parroquial: 74,18 % (2000) e 73,82% (2008); tónica moi similar, por outra parteá xeral da parroquia. A única entidade que nese tempo aumentou efectivos foi Goxán (de 27 a 37)

O envellecemento demográfico, coas altas taxas de mortalidade que leva aparelladas: a crise da pesca e a falta de industria ou saídas laborais que axuden a fixar a poboación ou que sirvan de atracción explica este acusado descenso demográfico

RESEÑA HISTÓRICA

A VILA DE CAIÓN

A primeira referencia coñecida de “Caión” data de 1285 : Domingo Eanes, camporri (cambista) de Caión, casado con Maiore Michaelis, compra en Bama (Touro) e mora na Rúa do Camiño, Santiago. Nun documento de 1344, aparece un tal “Fernando de Caión”. No Liber Tenencia del Horro (1438) o coengo González Vázquez de Mandayo recolle que a parroquia de Caión ten que entregar ó arcebispou de Santiago trece congres e seis soldos cada un, equivalente en moedas a tres libras e dezaoito soldos. A orixe deste pequeno núcleo costeiro podería estar relacionada coa pesca da balea que vascos e asturianos realizaron por esta parte do noso litoral.

A mediados dos século XVI, o Lincenciado Molina, xa nos fala deste tipo de pesca, dicindo que se facía durante os meses de inverno e que era pesca de gran proveito, pola gran cantidade de aceite que se extraía.

O Cardeal del Hoyo, tamén fai referencia a ela dicindo: *“Esta villa es un puerto de mar en que se pescan cada año muchas ballenas desde Todos Santos hasta Carnestolendas, que es el tiempo de la pesca dellas”*.

Ademais do aproveitamento das súa graxa, tamén se utilizaban os seus ósos. Das vértebras facíanse tallos, e as costelas servían de ripas para os tellados das casas mariñeiras. Tamén se utilizaba os ósos para construír valados.

As baleas, capturadas por cántabros e vascos, eran despezadas na praia de Caión para o seu envío a Francia, polo que protestaron os mariñeiro caioneses xa que os despoxos arredaban ós cardumes, o que, unido ao quecemento das augas, retirou aos cetáceos desta costa e os baleeiros foráneos estableceronse no Burgo. Estes pescadores de baleas estaban obrigados a pagar á igrexa do Socorro o dezmo para sufragar as funcións relixiosas e oracións para pedir boas capturas).

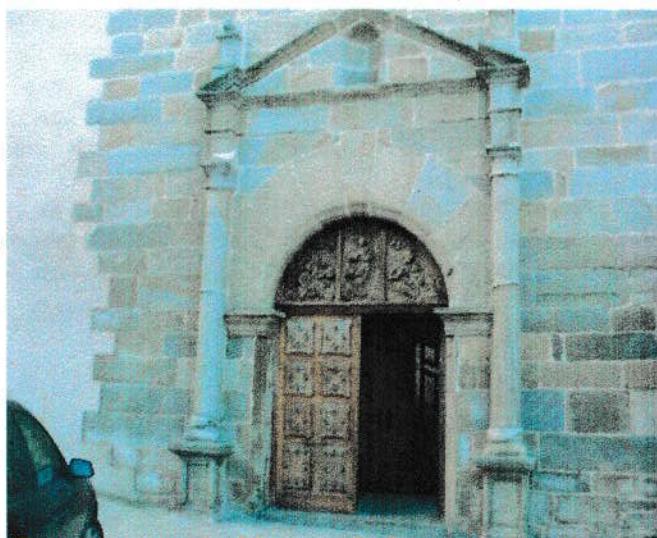
Sobre a vila de Caión exerceron señorío a poderosa familia galega dos Bermúdez de Castro, señores de Montaos. Un dos seus membros: Francisco Bermúdez de Castro, foi o fundador do convento dos Padres Agustinos, ademais do colexio, fixéronse cargo da parroquial de Nosa Señora do Perpetuo Socorro.

No ano 1772, despois de ser expulsados de España os xesuítas, os monxes agostinos de Caión, pasaron a ocupar o convento que os xesuítas tiñan na Coruña, ao pé da actual igrexa parroquial de San Xurxo.

A igrexa do Perpetuo Socorro, que ocupa un dos lados da praza da vila, é un templo da época renacentista, sendo a porta lateral, que remata nun frontón triangular, a parte más interesante.

Arrimados á igrexa pola súa parte meridional vemos os restos do antigo convento. Unha destas construccions que dá a rúa de entrada á praza, hai dous escudos emparellados nos que aparecen os símbolos dos fundadores.

Cerrando a praza pola parte noroeste, temos un longo edificio, coñecido polo nome da casa dos Condes de Graxal, título que adquiriron os Bermúdez de Castro, cando a filla do fundador do convento, Beatriz Bermúdez de Castro, casou con Juan Álvarez de Vega, conde de Grajal de Campos (León). Enriba da fiestra central do edificio vemos un escudo cos símbolos deste familia

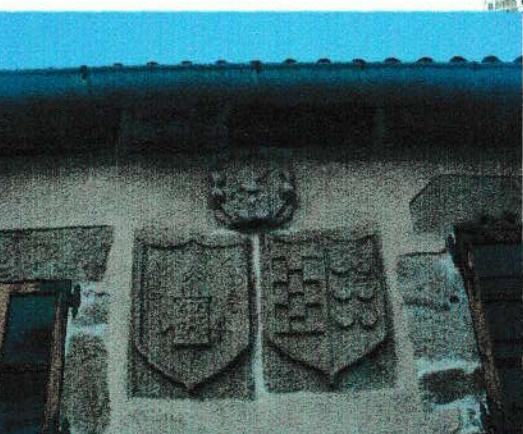

Porta de entrada á igrexa, de época renacentista

Neste edificio estaba o centro de xurisdición da vila, onde os veciños fan pagar a renda dos foros. No seu interior había un cárcere do que ainda quedou o topónimo atribuído á praia que está próxima. Contan que existía un túnel que comunicaba o pazo coa igrexa, con saída á praia.

A vila de Caión tiña a principios do século XVII, 70 fregueses, segundo noticias do cardeal del Hoyo. Xosé Cornide describenola deste xeito: "Forma la costa unha gran bahía terminada por otra punta con que termina esta concha que es bastante dilatada. Al lado de la primera está el puerto de Cayón donde entran embarcaciones medianas. El lugar tiene ciento y diez y siete vecinos pescadores, y marineros que se emplean en la pesca de la sardina"

A principios do século XIX, a pesca da sardiña seguía sendo a principal actividade desde pequeno porto pesqueiro, segundo a noticias que nos achega o ilustrado Lucas Labrada: "Caión es unha mala rada poco segura, y solo capaz de lanchas, situada a la otra parte de un riachuelo; y en cuyo puerto, de muy corta consideración, se suelen ejercitar los naturales en la pesca, la cual asciende en año común a mil millares de sardina, 250 quintales de congrio e 3.000 de pescada; y las mujeres en las lencerías del país para sus usos domésticos".

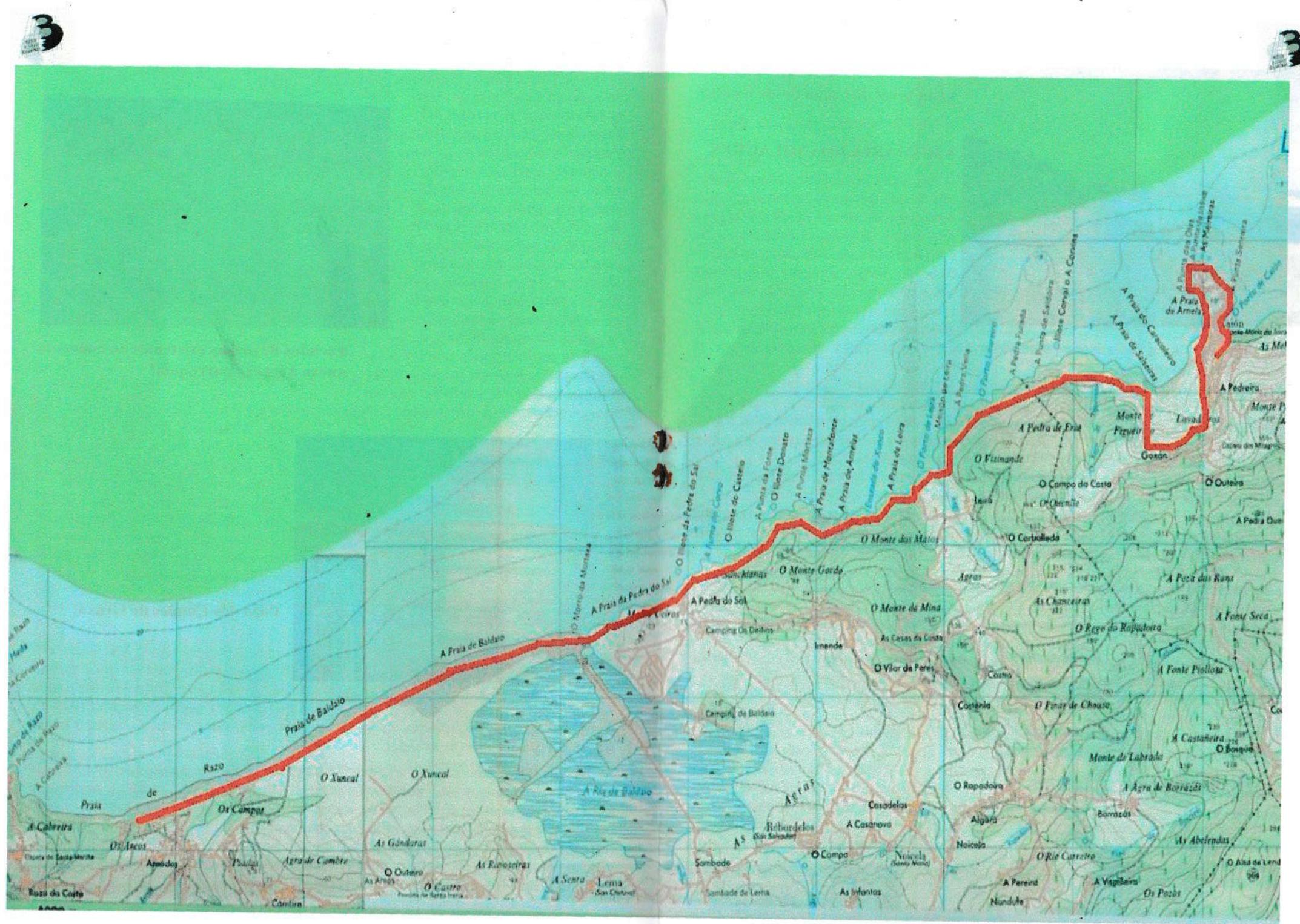
Escudos de armas existentes no convento anexo á igrexa parroquial

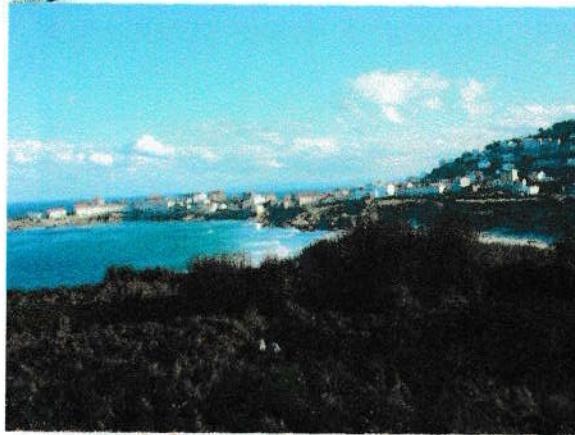

Pazo dos Condes de Graxal

A principios do século XX, Caión era o núcleo más poboado do concello de Laracha, con preto de cincocentos habitantes. Tiña fábricas de salgadura, escola de rapaces e posto de carabineiros de terceira categoría. As mulleres fan andando coas patelas na cabeza a vender a pesca A Coruña ou ás aldeas de arredor.

Na mesma vila estaba situada a capela de San Roque, da que queda tan só o topónimo referido a un dos seus barrios. O aspecto actual desta vila cambiou moito nos últimos anos. As casas mariñeiras coas súas balconadas e pintadas de vermello, azul ou verde, cores que tamén se utilizaban nas embarcacións, foron substituídas por edificios de dous, tres ou catro andares; e o seu porto ampliado. Nos últimos anos a crise pesqueira afectou moito a vida económica deste porto, que ve como cada día diminúe más a súa poboación

Vista xeral de Caión desde o oeste

A ROMARÍA DOS MILAGRES

O santuario dos Milagres de Caión está a uns dos quilómetros desta vila mariñeira, localizado sobre a ladeira dun monte. A romaría celébrase o día 8 de setembro, coincidindo coa natividade da Virxe, data na que moitos santuarios marianos de Galicia celebran a súa festividade.

As orixes desta romaxe hai que buscanas na fundación da parroquia de Santa María de Caión, no lugar onde actualmente se atopa o actual santuario.

Segundo nos informa o investigador Santiago Daviña Sáinz, no seu estudo sobre os Agostíños de Caión, no ano 1550, o cura rector de santa María de Caión, Pedro Vidal, renuncia ao seu curato e faranxe cargo do mesmo, cinco anos despois, a orde de relixiosos de san Agostinho, que ocuparán máis tarde o convento fundado polo nobre Fernando Bermúdez de Castro, segundo consta no seu testamento de 1569.

Mentres non se constrúe o novo templo de santa María do Socorro, o culto oficiábase na antiga parroquial. A finais do século XVI, a nova igrexa xa estaba case rematada e decídese baixar para ela o Santísimo Sacramento, e uns anos máis tarde, os santos óleos e a pía bautismal. O vello templo converterase así en ermida e tan só se misará durante a festividade de Nosa Señora.

Cando se fala deste templo situado nas aforas da vila nunca se cita a Virxe dos Milagres, senón que se denomina de Nosa Señora.

Así no chamado "Antiguo Libro de gastos", do que nos fala Santiago Daviña, dise que no ano 1667 fixérонse obras en "*la ermita de Nuestra Señora de arriba*".

Nas primeiras décadas do século XIX, esta romaría debiu ter unha gran concorrenza para que se acometera a construcción dun novo templo de maiores dimensións, que se rematou no ano 1833.

En 1801, baixo o pároco frei Manuel Mata y Flores, o mestre canteiro Juan Antonio Castro comeza as obras neoclásicas do Santuario. En 1835, o mestre canteiro Manuel María Nieto, por 5.900 reais, fai a torre desta igrexa dos Milagros, onde se colocarán as campás, fabricadas en Santiago por Dámaso del Palacio. En 1871, por 6.600 reais, Manuel Fernández, de Oza, constrúe o retábulo neoclásico en madeira de castiñeiro. A fonte é de 1828, o cruceiro de 1896 e o muro de peche do adro, con dous eucaliptos centenarios, de 1924.

Juan J. Cebrián Franco no seu libro *Santuarios de Galicia*, recolle a testemuña dun crego oriúndo de Caión segundo a cal, o fervoroso culto que adquiriu esta Virxe debeuse a que unha familia da parroquia larachesa de Erboedo trasladouse a vivir a esa vila mariñeira e levou consigo unha imaxe dos Milagres, procedente dunha capela súa que tiña na anterior parroquia.

Nesta romaría os actos relixiosos están ben diferenciados dos profanos ou festivos. Mentre que os primeiros teñen lugar na igrexa parroquial ou no santuario nos seus arredores, os festivos celébranse na praza da vila de Caión. Os actos en exaltación do culto á Virxe do Milagres comenzañ cada ano o domingo anterior ao día 8 de setembro, coa celebración de misas pola mañá na igrexa parroquial e logo sóbese en procesión a imaxe ao santuario, onde diariamente continuarán a celebrarse actos relixiosos durante os días que a Virxe permanece ali. O domingo posterior a súa festividade (8 de setembro) báixase de novo a imaxe á parroquial.

Os días previos a esa data son xa moitos os romeiros que se achegan ao santuario para cumplir as súas promesas, para evitar facelo o día da festa, ante a gran afluencia de xente que se xunta esa xornada.

Nesta romaría séguense a manter a tradición de ir andando ata o santuario, por iso cada 8 de setembro atopámonos con centos de romeiros procedentes de toda a comarca de Bergantiños, Arteixo e mesmo da Coruña, camiñando cara a Caión para chegar ás primeiras misas. Outros fano en coches particulares ou en autobuses. Os más madrugadores despois de oír misa, visitar a Virxe, fazer as súas ofrendas, regresan aos seus fogares xa en coche, mentres que aqueles que chegan máis tarde agardan á misa solemne que ten lugar á unha da tarde, e á procesión que se fai a continuación.

Pola gran concorrenza de xente que hai durante este día as misas celébranse nun palco cuberto situado na parte norte do campo. No interior da capela amósase a imaxe da Virxe, a onde acoden os romeiros a deixarlle a súas ofrendas consistentes en candeas, figuras de cera, ramos de flores ou cartos.

Os romeiros tamén se achegan á fonte santa para mollar os seus panos que despois de humedecer as partes enfermas, poñen a secar. Tamén recollen auga en botellas para beber ou levar para a casa.

A ermida dos Milagres
o día da súa romaría

Hai moita tradición nesta romaría de ofrecer candeas ou figuras de cera á Virxe. No camiño de subida á capela ou dentro do propio campo, hai varias postos nos que se venden. Unha vez feitas as ofrendas e oída a misa, ven o momento de mercar os churros, as roscas ou algún galano para o cativo acompañante ou que quedou na casa; ou mesmo de tomar algún refresco nunha das tabernas.

RUTA DE CAIÓN A RAZO

PARADA 1: VILA DE CAIÓN

Antes de chegar ao núcleo de Caión atravesamos a pequena valgada que remata no litoral formando a praia situada na parte occidental da vila. Neste val é onde se atopan as terras de cultivo desta parroquia larachesa. Pouco antes de chegar á praia desde a pista que bordea a costa, divisamos excelentes panorámicas sobre a península de Caión e o seu núcleo urbano. Na parte alta desta valga atópase a capela de Nosa Señora dos Milagres, situada onde antigamente estaba a igrexa parroquial. A praia de Caión é ampla, chaira e de area fina, apetecible para o baño. Esta ben dotada de servizos. A partir dela tomamos o paseo peonil que nos leva á praza da vila. Aquí neste lugar repararemos sobre todo na fermosa portada renacentista clasicista da igrexa parroquial do Perpetuo Socorro. Arrimado á cabeceira do templo está o edificio onde se situaba o antigo convento dos fraídes agostifíos.

Na fachada que dá á estrada vemos dous escudos emparellados. No do lado esquierdo aparece unha torre diante dun boi pasante, coa seguinte lenda: "Malo mori quam foedari" (prefiro morrer antes que luxarme). No do lado derecho vense as seis rodelas dos Castros e o xadrezado do Bermúdez. Pechando a praza pola súa parte norte observamos un longo edificio case en ruínas, trátase do pazo dos Condes de Graxal, título que tomaron os Bermúdez de Castro ao emparentar en terras leonesas. Enriba da fiestra central hai un escudo cos seus símbolos borrados polo desgaste erosivo. No ángulo suxete da praza podemos apreciar unha casa con soportais, das poucas tradicionais que quedan en pé. No centro do núcleo urbano consérvanse algunas casas mariñeiras cunha pequena galería de madeira e vidro.

Dique de abrigo do porto, ao fondo a central térmica de Sabón e as obras do porto exterior de A Coruña

Desde a praza baixamos ao porto, situado nunha calaña orientada cara ao leste. Agora máis protexido que hai anos, pero cada vez son menos as embarcacións pesqueiras que acolle. O porto de Caión tivo certa importancia na pesca do cerco e tamén no marisqueo do percebe, pero actualmente son poucas as familias que viven da pesca.

Desde o porto subimos cara ao paseo marítimo que bordea a península. No seu comezo vemos algunas casas construídas sobre as rochas dos propios cantís.

Casa estilo mariñeiro

Desde esta parte leste da península, ollamos o longo dique de abrigo do porto exterior coruñés que se está a construir na punta Langosteira. Máis ao lonxe, enxergamos a entrada da ría de Ferrol e tamén o seu porto exterior.

Seguimos circundando o paseo e ollando como o mar bate con forza nesta punta rochosa. Ao virar cara ao oeste temos de fronte a costa de Malpica e as Illas Sisargas. O paseo tráenos de novo á praza de Eduardo Vila Fano, onde comezamos o percorrido.

Paseo marítimo urbano

PARADA 2: FURNA FURADA

Entre Leira e Caión, á altura do límite entre os concellos de Carballo e Laracha, encóntrase a Furna Furada, unha cova aberta ao mar e á terra a través dunha ventá circular. As furnas fórmanse polo efecto dos golpes do mar sobre o acantilado, o feito de que a rocha que o forma presente fracturas ou filóns favorece a acción erosiva das ondas, de maneira que se vai abrindo unha fendedura cada vez máis ampla, ata que se converte nunha cova ou furna máis ou menos grande. Ás veces, como neste caso, o teito derrúbase e, posteriormente, a greta énchese cos sedimentos arrastrados pola arroiada. Máis tarde o mar volve erosionar estes materiais para orixinar unha cova cos muros de pedra e o teito de terra, na que penetra o mar brumante. Neste caso, parte do teito derrubouse e a través da ventá aberta ofrécesenos o bonito espectáculo de ver a as súas profundidades co azul do mar ao fondo.

Fermosa vista da pequena Furna Furada

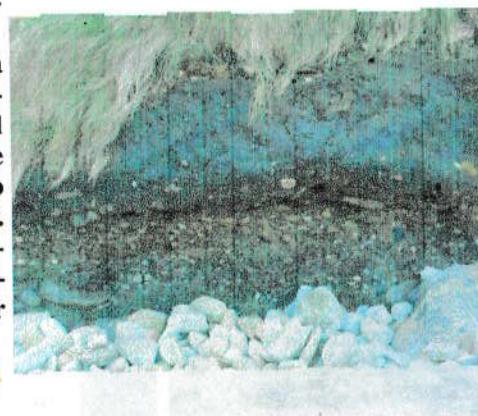
PARADA 3: ENSEADA DE LEIRA

Esta enseada de Leira fórmase ao final do pequeno val, situado na parte más oriental da costa carballesa, lindando xa coa parroquia de Caión (Laracha).

A aldea que leva este nome localízase na parte leste do val, ao abeiro do monte Pedra Pequena, que o protexe dos ventos do norte e nordés. Neste pequeno núcleo atópase a Casa do Fidalgo, unha casa grande, que conserva dentro do seu cercado os restos da capela de san Xoán, na que se celebraba romaría o día da festividade deste santo. As terras de labranza chegan a carón do mar, áinda que actualmente vemos algunas construcións de veraneo na parte costeira.

En cada un dos extremos da enseada formáronse cadanxe coido. O máis amplio e curioso é o da parte dereita, todo el constituído por cantos achataos de gneis, diferentes dos coídos de granito que teñen formas más redondeadas. Neste mesmo lugar tamén podemos observar os restos dunha praia fósil, depositados sobre un bloque formado por pequenos cantos rodados, areas e terra.

Praia fósil con sedimentos por enriba

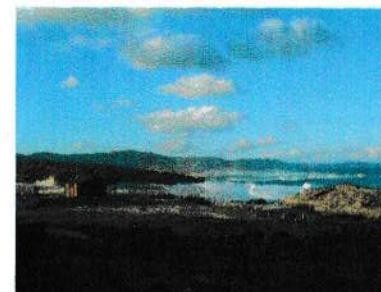
PARADA 4 : A PEDRA DO SAL

A Pedra do Sal correspondece coa parte más oriental do espazo natural de Razo e Baldaio. Desde este lugar gozamos dunha panorámica sobre todo o espazo, e se ollamos máis ao lonxe, vemos a punta do cabo de Santo Hadrián e as illas Sisargas.

O seu nome procede do salitre que sobre as rochas do litoral, deixa a auga do mar ao evaporarse. Neste lugar remata o extenso areal de máis de tres quilómetros que se formou neste entrante de mar provocado pola existencia dunha falla de dirección NO-SL, e que deu lugar a esta depresión. Unha vez rematada a parte areenta comeza unha costa rochosa formada por granito de anatexia (constituído a partir de rochas metamórficas que sometidas a temperaturas moi elevadas chegan a súa fusión total, orixinando un magma). Estes granitos están atravesados por filóns de pegmatitas e outras incursións. Todo o conxunto rochoso da zona está moi deformado e fracturado.

Costa abrupta non moi lonxe da Pedra do Sal

Explanada da Pedra do Sal

Nestas fracturas podemos observar a existencia de pequenas fallas, visibles sobre todo nos filóns.

Outro fenómeno xeolóxico que se observa nesta zona litoral é a existencia de derrubios torrenciais, formados a partir da acumulación de sedimentos que foron arrastrados pola ladeira do monte por augas de chuvias torrenciais en

condicións climáticas distintas ás que temos na actualidade. Nestes depósitos sedimentarios vemos diferentes materiais tales como areas, limos e bloques pétreos de distintos tamaños, estes últimos diferéncianse dos cantos rodados dos ríos e do mar, por non estar redondeados debido ao pouco percorrido a que foron sometidos por esas augas de enxurrada.

Poden existir diferentes estratos destes materiais o que nos indicaría que foron transportados en distintas épocas de arrastre con velocidade de transporte diferente.

A escasa vexetación que medra nesta costa rochosa ten que soportar unhas condicións moi adversas que lle impón a salinidade das augas do mar, a escaseza de substrato térrreo existente e tamén os fortes ventos que hai na zona. Por iso son poucas as plantas que soportan estas condicións. Entre elas podemos citar a herba de namorar, o pirixel de mar e fento mariño.

PARADA 5: ESPAZO NATURAL DE RAZO E BALDAIO

Un dos lugares más interesantes co que nos atopamos neste percorrido costeiro é o amplo espazo natural de Razo e Baldaio. Mentre o atravesamos irémonos fixando nos distintos ecosistemas polos que imos pasando.

Comezamos observando a praia. Neste praia a igual que calquera outra, distinguiremos tres partes: a praia submarina, cuberta de auga permanentemente; a praia intermareal, acoutada polos límites da marea; e a praia alta, á que chega a auga só ocasionalmente, en épocas de temporal. Cada unha das partes ten a súa fauna propia.

O noso seguinte lugar a observar será as dunas, que comprenden unha extensión duns tres quilómetros en paralelo á praia. Veremos dúas ringleiras de duna. A máis próxima a praia está formada por dunas primarias, de recente formación, sen a penas vexetación, o que as fai más móbiles e cambiantes. A ringleira situada máis cara ao interior está constituída por dunas mais fixas, colonizadas pola vexetación.

Chegando xa a Arnados podemos ver a praia fósil, un fenómeno xeolóxico, que neste lugar percibimos con suma claridade. Para decatarnos del non temos máis que achegarnos aos cantís sobre os que bate o mar e veremos que en lugar de rochas están formados por capas de area escura e cantos rodados, cubertos na superficie por unha capa de area más branca sobre a que medra a vexetación. Estes cantís son os restos dunha antiga praia que actualmente o mar está erosionando.

A vexetación que medra nas dunas tense que enfrentar a unhas condicións de vida moi adversas e son poucas as plantas que as soportan. Entre elas podemos citar: a leiterena de praia, o cardo da ribeira, a correola de praia ou a cebola das gaivotas.

Á dereita das dunas vemos unha extensa chaira situada ao oeste da lagoa, de forma triangular, denominada o xuncal, que en tempos atrás formou parte da lagoa, pero que se foi colmatando de materiais sedimentarios e, pouco a pouco, foise cubrindo de vexetación, principalmente de xuncos.

Entre as aves que más frecuentan esta zona están: escribentas, lavandeiras, lavercas, cotovías dos camiños, mérlos, etc.

Limítrofe co xuncal pola parte leste está a lagoa, que ocupa a parte oriental de todo o espazo natural. Ten forma irregular pero tendendo a circular, e está dividida en dúas partes por unha pista de terra que a atravesa.

A súa fauna está composta principalmente de moluscos, crustáceos, peixes e aves. As aves son o grupo faunístico que más nos chama a atención. As más abundantes son as limícolas: píllaras, pilros, pilriflos, biluricos, agullas, mazaricos, etc. Tamén son abundantes as anátidas como o alavanco real, o pato asubión, o pato cincento ou a cerceta real.

Nos lindes coa lagoa pola parte sueste, esténdese a marisma, un espazo lamacente, sucado de canles polos que penetra a auga cando sobe a marea. Neste zona non hai unha grande variedade de especies debido ás difíciles condicións ambientais pola confluencia de dous medios diferentes: o terrestre e o mariño, non obstante as especies que conseguem adaptarse a vivir neste medio, teñen poboacións moi numerosas. Entre a fauna abundan as angúñas, os muxos, sollas e peóns. As aves que se ven coinciden en grande parte coas que hai na lagoa ao baixar a marea.

BIBLIOGRAFÍA

- CEBRIAN FRANCO, J.J.(1982): *Santuarios de Galicia* (Diócesis de Santiago de Compostela); CARAMELO REGO, C. e outros (1995): *Espacios naturais de Galicia*. 1. Provincia de A Coruña; Bahía Edicións; A Coruña
- CARRE ALDAO, E. (1980): *Geografía del Reino de Galicia*. Provincia de La Coruña, tomo VI; A Coruña (Reed.)
- CORNIDE J. (1764): *Descripción circunstanciada de la costa de Galicia, y raya por donde confina con el inmediato Reino de Portugal*; edición de X. L. Axeitos (1991); ediciones do Castro, Sada (A Coruña).
- DAVIÑA SÁINZ, S. (2005): *Los agustinos de Caión*, en Nalgures (Tomo II). Asociación Cultural de Estudios Históricos de Galicia; A Coruña
- FERNANDEZ CARREA, X. X. (2001): *Descubre a comarca de Bergantiños*. Editorial Xanitio; A Coruña.
- HOYO, J. del (1607): *Memorias del Arzobispado de Santiago* ; edición de A. Rodríguez e B. Valera Jácome; Porto Editores; Santiago
- INSTITUTO DE ESTUDIOS BERGANTÍÑANS (Varios autores) (2006): Andando por Bergantiños. Parroquias costeiras de Carballo: Rebordelos, Noicela, Vilela, Lema e Razo; Concello de Carballo..
- MADOZ, P. (Ca 1845): *Diccionario Geográfico-Estadístico-Histórico de España y sus posesiones de Ultramar* (6 tomos, reed. facsimilar), Madrid.
- MARTÍNEZ BARBEITO, C.(1986): *Torre, pazos y linajes de la Provincia de La Coruña*; Editorial Everest
- MARTÍNEZ ORTIZ J. (2007): *Caión y el Santuario de Nuestra Señora de los Milagros*. Editors Fama; Vigo
- PÉREZ ALBERTI, A. (dirección); (1982): *Xeografía de Galicia. Tomo I: O Medio*; Edicións Sávora; O Castro, Sada.

ORGANIZA:

